

Gabriel, Jiří

Karel Čapek a pragmatismus

In: *Bratislavské přednášky*. Šmajš, Josef (editor). 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002, pp. 25-34

ISBN 8021029633

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/127811>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Karel Čapek a pragmatismus¹

O vztahu Karla Čapka k pragmatismu psali mnozí, mezi nimi nejpřednější znalci Čapkova literárního díla. Ve své poznámce odkazují především na Čapkovu studii *Pragmatismus čili Filosofie praktického života*. Činím tak nejen proto, že nechci vstupovat na půdu obsazenou literárními historiky a teoretiky, ale rovněž proto, že se mi zdá, že se této Čapkově práci v uvažované souvislosti nevěnuje adekvátní pozornost: jako by Čapkův pragmatismus, resp. tíhnutí k němu, dosvědčovala už samou svou existencí. Vliv pragmatismu na Čapkovo myšlení se obvykle hledá a nalézá v jeho umělecké tvorbě.

Studii o pragmatismu Čapek napsal jako posluchač Filosofické fakulty Karlo-Ferdinandovy univerzity v roce 1914; byla to jeho seminární práce. Poprvé ji vydal v roce 1918, jednak na pokračování v Národních listech a v Červnu, jednak knižně v Topičově edici *Duch a svět*. Její druhé vydání z roku 1925 rozšířil o „patero dodatků“: čtyři napsal už v roce 1918, pátý pro nové vydání. V roce 1987 vyšla v souboru *Univerzitní studie*, spolu s Čapkovými seminárními pracemi estetickými a dizertací *Objektivní metoda v estetice se zřením k výtvarnému umění (obhájenou v roce 1915)*.²

Dvojí zveřejnění *Pragmatismu* — když dizertaci nechal nevydánou — se zdá svědčit o tom, že mu na tomto textu dost záleželo.

Karel Čapek studoval na univerzitě v letech 1909–1915.³ První dva roky (z nichž jeden strávil na univerzitách v Berlíně a Paříži) se věnoval zejména germanistice a anglistice, další pak rovněž filosofii (a tzv. filosofickým vědám — psychologii, logice), estetice a dějinám umění. V Praze filosofii přednášeli profesori František Krejčí, František Čáda a František Drtina a soukromí docenti Otakar Zich a Mihajlo Rostohar. (F. Čáda a F. Krejčí byli i oponenty Čapkovy dizertace *Objektivní metoda v estetice se zřením k výtvarnému umění*.) Vládl tu pozitivismus, jehož hlavním představitelem byl Krejčí, tvůrce české varianty této „vědecké filosofie“.⁴

¹Předneseno na jubilejním večeru Trojí ohlédnutí za Karlem Čapkem (1890–1938) na FF MU dne 2. 5. 1990.

²Karel Čapek: *Univerzitní studie*, Praha: Čs. spisovatel 1987.

³Srov. Miroslav Halík: *Karel Čapek. Život a dílo v datech*, ed. Jiří Opelík, Praha: Academia 1983, s. 21–28.

⁴Viz Jiří Cetyl: *Český pozitivismus*, Brno: UJEP 1981. — Krejčího generační druhové Čáda a Drtina měli k pozitivismu volnější vztah. Drtina se věnoval

Seminární práci o pragmatismu Čapek dostal zadánu v semináři Františka Krejčího a četl ji v březnu 1914. (Na letní semestr, v němž psal práci o pragmatismu, si Čapek zapsal rovněž přednášku Edvarda Beneše Pragmatismus, jeho vývoj a metoda a jeho kritika.) Nevím, kdo téma navrhl, zda učitel či posluchač. Krejčí se tehdy o pragmatismus dost zajímal, spatřoval v něm výrazný projev narůstajícího odporu „idealistické filosofie“ vůči duchu pozitivismu (ze stejného důvodu se v knize *O filosofii přítomnosti*, 1904, věnoval Schopenhauerovi a Nietzschevi). Krejčí soudil, že pozitivismus a idealismus jsou „jedině možné směry filosofické“. Rozlišoval je podle jejich odpovědi na otázku poznatelnosti transcendentna (absolutna), popř. na jeho „nezbytnost v celkovém názoru na svět“. Pozitivismus definoval jako „filosofii usilující o jednotný světový názor na základě vědeckém, s vyloučením transcendentna, nepřipouštějící jiné poznání mimo rozum a neuznávající jiných pravd než vědeckých“.⁵ Řečeno s Čapkem: Krejčí zásadně odmítal „veškerou metafyziku, všechno bádání o prapříčinách, podstatě, duši, nesmrtnosti, bohu a jiných pomyslech, kterým neodpovídá a nemůže odpovídat žádná smyslová zkušenost“; Krejčího pozitivistická filosofie „přijímá pouze vědu jako záruku pravdy“.⁶

Z toho hlediska Krejčí přistupoval i k pragmatismu, jak se o tom můžeme dočíst v jeho knize *Filosofie posledních let před válkou*, na níž pracoval právě v čase Čapkových univerzitních studií (kapitolou o pragmatismu v ní začíná výklad „idealistických směrů“). Vzhledem

---

nejvíce dějinám filosofie a pedagogice, Čáda se netajil tím, že spolu s vědeckou filosofií je mu blízký i katolicismus. Srov. František Krejčí: *Filosofie posledních let před válkou*, Praha: Jan Laichter 1918, s. 7–8. (F. V. Krejčí vzpomínal, že Čáda jednoho jeho přítele „uváděl do sféry katolicismu“. *Konec století. Výbor z pamětí*, Praha: Čs. spisovatel 1989, s. 138.)

⁵František Krejčí: *Filosofie posledních let před válkou*... , s. 7–8. — To podle Krejčího ovšem neznamená, že by se vědecká filosofie neměla metafyzickými pomysly vůbec zabývat: přinejmenším má ukázat, odkud se berou a jakou mají úlohu v dějinách filosofického myšlení.

⁶Karel Čapek: *Filosofie přítomnosti*, Národní listy 7. 9. 1919, in *O umění a kultuře* II, Spisy K. Č., sv. 18, Praha: Čs. spisovatel 1985, s. 95–96. Srov. také K. Čapek: Prof. František Krejčí. K šedesátinám filosofa, *Cesta* 1918/19, č. 12, in *O umění a kultuře* I, Spisy K. Č., sv. 14, Praha: Čs. spisovatel 1984.

k „názorové rozbíhavosti“ filosofů hlásících se k pragmatismu přisuzoval Krejčí toto označení „jenom té filosofii, která pod tímto názvem vstoupila do světa“, tedy především filosofii Williama Jamese. Její podstatu viděl — jak napsal poněkud šroubovaně — „ve snaze pro poznání transcendentna dobrat se základu ve zkušenosti s vyslovenou tendencí náboženskou“. Východisko tohoto pragmatistického putování do transcendentna spočívalo v radikálním rozšíření „platné“ zkušenosti: má jí být (vzhledem k předmětu) zkušenost nejen vědecká, ale i „fyzická“, „psychická“, „náboženská“. Tomu zase odpovídá pragmatistické kritérium poznání: užitečnost, tj. „prospěch, který přináší člověku jednání myšlenkou způsobené“. A subjektivnost kritéria podporuje myšlenku o subjektivnosti a relativnosti všeho poznání.

Na vydání Krejčího *Filosofie posledních let před válkou* v roce 1918 Čapek reagoval citovanou recenzí v Národních listech. Americký pragmatismus (Jamesův „epický život“) v ní — stejně jako německou filosofii hodnot (Windelbandovo „uskutečňování hodnot“), Bergsonův intuicionismus („tvořivý život“) či ruskou mystiku (Solovjevovo „uskutečňování božího království na zemi“,) — charakterizoval jako formu, jíž se děje „velevýznamná přeměna ve filosofii přítomnosti“, spočívající v odvratu od pozitivistického „pokorného a pasivního klanění kamenům nepoznatelná“. Všem zmíněným formám nové filosofie je podle Čapka společné, že kladou velkou váhu na účastnou a činnou mohutnost člověka, na jeho tvořivost, na jeho dar něco uskutečňovat nebo do něčeho zasáhnout: „Vskutku v praktickém životě není člověk jen 'vnímající subjekt', jak mu říkají filosofové, nýbrž uskutečňující činitel, a toto slovo *uskutečňovat* znamená jakýsi nesmírně blízký a důležitý poměr *ke skutečnosti*, ovšem podstatně jiný než 'vnímat skutečnost'. Právě-li pozitivista (a vůbec filosof), že 'skutečné je to, co poznávám', odpovídá praktický život 'skutečné je také to, co dělám'. Mezi námi lidmi 'uskutečňovat' znamená nejen znát skutečnost, nýbrž opravdu a doslovně ji mít v ruce.“⁷

V seminární práci Čapek „úplný“, tj. pravověrný pragmatismus spojoval se jmény Dewey, Schiller, James, volněji pak s Vaihingerem (s jeho „filosofií jako by“). Zvláštní pozornost v ní věnoval pragmatistickému pojetí pravdy, jako jádru pragmatistické koncepce poznání. Vyčlenil pro ně

---

⁷Filosofie přítomnosti, in *O umění a kultuře II...*, s. 97.

samostatnou kapitolu, následující po úvodních výkladech o soudobé moderní filosofii, moderní skepsi a dějinách pragmatismu (s komplikovanou otázkou jeho historických zdrojů) a předcházející medailonkům o hlavních představitelích pragmatismu. Pragmatistické doporučení, abychom za pravdu (jako pravdivé) uznávali to, co se nám ukazuje jako dobré, prospěšné a hodnotné v našem životě, mělo být východiskem z věčných filosofických sporů o to, co je vlastně pravda. Čapek dobře vystihuje, že tradiční noetická otázka „co je pravda“ (jak definovat koncept pravda) se tu redukuje na otázku, proč máme něco pokládat za pravdu, tedy na otázku kritéria pravdivosti: „Pragmatistická teorie pravdy se týká uznání, nikoli poznání pravdy.“ Místo noeticko-logického vymezení „pravdy“ dostáváme charakteristiku etickou (Dewey a Schiller označovali pravdu za druh dobra), popřípadě v nejvlastnějším smyslu pragmatickou: pravda je „úhrnné jméno shrnující procesy potvrzování a uplatňování“, pravda „se dělá“ tím, že se v průběhu zkušenosti uznává; pravda „dělající se ve světě našeho praktického chování“ není nic jiného, než „dobré fungování, osvědčování se, zkrátka jisté užitečné práce“.

Toto noetické jádro pragmatismu Karel Čapek však nepřijal za své, a to ani v seminární práci, ani nikde jinde. V seminární práci je výslovně odmítl: „Pragmatismus jako teorie poznání selhává. (...) Přijmete-li tuto novou koncepci pravdy, musíte uznat za pravdu každou víru, každý útěšný sebeklam.“ Pragmatistická teorie poznání podle Čapka neodpovídá nárokům moderního myšlení. Prospěch, mravní požadavky (běžné v dané době), nároky srdce, potřeby společnosti atp. nejsou spolehlivým kritériem pravdivosti našeho poznání, spolehlivou zárukou našich voleb a rozhodnutí. „Dějiny moderní vědy ukazují, jak často muselo poznání jít proti nim.“ Myšlení mívá své vlastní cíle, ideály; nárok myšlení na neodvislost nelze oddiskutovat.⁸

---

⁸Čapkovy výhrady proti pragmatistické koncepci pravdy (a poznání vůbec) v seminární práci najdeme i v kapitolách o vůdčích představitelích pragmatismu. Například ontologicko-noetické založení Schillerova „humanismu“ charakterizuje jako obojetné a paradoxní, jako „dráždivě si zahrávající s čirým idealismem“: absolutním idealismem na jedné straně a subjektivním idealismem na druhé straně, přičemž obě tyto „strany“ jsou Čapkovi nepřijatelné. Schiller má „zaujaté stanovisko k poznání, ale abstrahuje od vlastního problému“, také proto, že se jeho zájem týká jen „člověka v poznávání“, bez zřetele k předmětu toho poznávání, tj. ke světu samému.

Je nyní na čase říci několik slov k Čapkovu „noetickému relativismu“: v něm nejčastěji bývá spatřováno nejpřesvědčivější znamení jeho pragmatistické filosofické orientace. Pragmatistický noetický relativismus je součástí, nebo lépe stránkou pragmatistické teorie poznání, jejího pojetí pravdy. Jestliže Čapek — jak se domnívám — tuto koncepci nepřijal, pak není ani pragmatistickým noetickým relativistou. Když v seminární práci píše o pragmatistickém relativismu, vychází ze zmíněného pojetí pravdy jako „praktické ceny“, „dobrého fungování“, „užitečné práce“ atp. Poukazuje na to, že krajnímu subjektivismu (a odtud hrozící noetické skepsi, a dokonce pesimismu) se pragmatisté intuitivně brání voláním po „osobní zodpovědnosti“ člověka za pravdu, kterou zvolil, které dal přednost.⁹

Mám za to, že Čapkův „noetický relativismus“ je toho druhu, který může přijmout každá kritická filosofie. V článku *O relativismu*¹⁰ reaguje Čapek na „veřejné nařčení“ „z mrzkosti relativistické“. Nechávám stranou jeho vtipné potýkání s relativismem Einsteinovým, důležité je, že tu Čapek svému „relativismu“ rozumí jako noetické normě zavazující člověka neustále usilovat o další, nové poznání, protože to dosavadní je vzhledem k poznávané skutečnosti i k možnostem lidí samých neúplné, nehotové, a v některých ohledech možná proto i mylné. To je zřejmě celý Čapkův relativismus!

Čapek ovšem také ukazuje, že o „relativismu“ se nejčastěji mluví v souvislosti s hodnocením, hodnotovým přístupem ke skutečnosti, se světem hodnot. Ale i tady platí, že „říkáme-li, že to i ono v tomto světě je relativní, nejsme proto ještě relativisty; dejme tomu, že to *opravdu* je relativní, pak naše tvrzení je stejně málo relativistické, jako moje prohlášení, že podložka, na které toto píší, je zelená a pokrytá kačkami. (...) Pokud hledíme ke skutečným vztahům skutečných věcí a lidí, není nic ponecháno naší indiferentní libovůli“.¹¹ V úvaze *Téměř kus noetiky*

---

⁹Takový pesimismus vyplývající z pragmatistického pojetí poznání Čapek u nás našel u Emanuela Tilsche, v jeho knize *Aforismy a myšlenky* (1916), v jeho „Nelze říci: pravda, nýbrž: obratně řečeno“. Tilsch podle Čapka končí v aristokratickém noetickém nihilismu: „I člověkem být je mně úzko!“ (Srov. K. Čapek: *Pragmatismus čili Filosofie praktického života*, Praha 21925, s. 30.)

¹⁰Karel Čapek: *O relativismu*, Přítomnost 18. 2. 1926, in *O umění a kultuře III*, Spisy K. Č., sv. 19, Praha: Čes. spisovatel 1985.

¹¹*Tamtéž*, s. 26, 27.

k tomu dodává: „Když už je řeč o hodnocení, dovolte mi osobní poznámku. Bývám z příčin mně ne dost jasných nazýván relativistou; snad to má být nějaká pohana či co. Nuže, je-li co v lidském konání nenapravitelně relativní, je to hodnocení, neboť veškeré hodnocení se děje vztahem k něčemu. Housenky jsou dobré pro příští generaci motýlů, ale jsou nepochybně špatné pro pěstitele kapusty. (...) Celkem vzato, nejvíce se rozcházíme ve svých hodnoceních a obávám se, že v tom směru se nikdy nedomluvíme, neboť nikdo se nevzdá práva na své osobní hodnocení. (...) Ale je ještě jedna cesta, na které se lidé mohou a nakonec musejí shodnout, a to je cesta poznatků. Nikdo se nás neptá, líbí-li se nám Koperníkova soustava nebo ne; jelikož je to poznatek, přestává být věcí gusta a soukromého mínění. (...) Cesta poznání je jediná společná a obecná, jediná nesporná cesta lidského ducha, i když to jde jen pomalu a na dlouhé lokte.“¹² Pro takový relativismus Čapek nemusel chodit k pragmatistům, k tomu mu stačilo poslouchat — pokud vůbec potřeboval nějaké takové poučení — svého váženého učitele Františka Čádu, popřípadě si přečíst jeho rozbor relativnosti lidského poznání v závěrečné kapitole knihy *Noetická záhada u Herbarta a Stuarta Milla* (vydané v roce 1894).

Karel Čapek své noetické stanovisko uceleně, tj. po způsobu filosofů — v náležitých filosofických souvislostech, nevyjádřil. Avšak uvážím-li, co k noetickým otázkám příležitostně pověděl, zařadil bych ho (když už by to muselo být) někam mezi pozitivismus (Rádl považoval Čapka za pozitivistu bez jakýchkoli výhrad; Rádl sice dost často „přeháněl“, ale všimněme si, jak se Čapek velmi zdrženlivě, až jakoby stydlivě, vyslovoval o tradičních ontologických problémech) a kritický realismus (o nějž u nás usilovali někteří Krejčího žáci a pokračovatelé). Pro kritický realismus mluví i to, že Čapek sice žádal, aby se při vytváření filosofického obrazu světa zhodnocovala veškerá lidská zkušenost, ale rozhodující slovo ponechával „rozumu“, jak o tom svědčí i jeho chápavé, nicméně ve svém vyznění odmítavé posudky prací některých českých iracionalistů (Mareše, Hoppeho, Klímy).

Rád bych v této souvislosti ocitoval odstavec z Čapkovy úvahy *Zklamal nás rozum?* „Tohle je také jedno moto přítomné kulturní krize: že

---

¹²Karel Čapek: Téměř kus noetiky, *Přítomnost* 6. 6. 1934, in *O umění a kultuře* III. . . , s. 565–566.

prý nás zklamal rozum. (...) Tož pravda, říkáme, že 'poznáváme rozumem', tak jako krájíme nožem nebo putujeme nohama; to v nás vyvolává představu, že případně můžeme poznávat něčím jiným, řekněme citem, instinktem, vnuknutím nebo nevímčím ještě. Navrhuji, abychom se svými pojmy a názvy zacházeli pokud možno slušně; pokud nám to dovolí naše bujnost, neříkejme cihle peřina a peřině ostří nože; pročež říkejme citovému poznání raději citový prožitek a instinktivnímu poznání pudová reakce nebo tak nějak a název 'poznání' vyhradme počestně tomu, co jsme s větším nebo menším úsilím učinili čímsi ověřitelným, srozumitelným a vyjádřitelným. To úsilí, které z daných zkušeností a faktů dělá poznatky, se od pradávna jmenuje rozum; 'máme rozum', dokud poznáváme: rozum není nic jiného než ta poznávací činnost, to vědomé a metodické zaměření na poznatky. Zkušenost i čirá logika, invence i kontrola, tvořivá fantazie i kritičnost, to všecko 'jest rozum', pokud je to zaměřeno na poznání; a kdybychom něco poznali, pro mne a za mne, čichem, citem nebo zjevením ve snách, bylo by to buď skutečné, to jest rozumné a dokazatelné poznání — nebo žádné. 'Být zklamán rozumem', to znamená být zklamán poznáním, být zklamán tím, co vím o skutečnosti; to tedy je útěk od reality, jak stojí v knize psáno.¹³

Nechci tvrdit, že Karel Čapek neměl s pragmatismem nic společného. Nejen že ho bránil před různými jeho kritiky, ale výslovně připouštěl, že i on sám může být za pragmatistu označen. Ovšem pokud se bude pragmatismu rozumět určitým způsobem. Co si tedy s pragmatismem Čapek spojoval? Vraťme se pro odpověď zase k jeho seminárnímu pojednání o pragmatismu, k jeho pátému dodatku „Sám za sebe“. Viděli jsme, že Čapek si uvědomoval, k jakým koncům vede pragmatistická teorie poznání (pojetí pravdy a jejího kritéria). Mohlo by se zdát proto překvapující, že přesto „cenný obsah“ pragmatismu našel v „morální oblasti“. U Čapka tu však nejde o rozpor: morální hodnotu pragmatismu spatřuje v tom, že podporuje odvrát od abstraktních spekulací o transcendentnu, absolutnu, od kejkli s nekontrolovatelnými slovy, nestoudnosti dogmatických tvrzení a noeticky ostudných generalizací. (Pak se divme Rádlovi, že Čapka řadil k pozitivistům.) Pragmatismus podpořil obrat filosofie ke každodenní zkušenosti lidí, rovněž k té obyčejné, vulgární, nepochybné skutečnosti, ve které se „nepochybně jí a miluje,

---

¹³Karel Čapek: Zklamal vás rozum? Přítomnost 11. 7. 1934, in *O umění a kultuře* III. . . , s. 583–586.

nepochybně pracuje a odpočívá a zejména nepochybně sociálně obcuje s ostatními lidmi“ Tento obrat znamená „hrdinné odhodlání“ filosofie brát člověka jako „obyčejného člověka“, jako člověka „morálních smyslů, přímých pohnutek, všední zkušenosti, vulgárního soucitu a jiné duševní výzbroje, jež není tuctová, protože je milionová, člověka žijícího v neskonalé rozmanitém světě, objektivním, epickém“. Pro takovou filosofii „není faktů malých, vulgárních, nefilosofických“. Čapek jednou napsal, že „svět začíná už na našem psacím stole“.¹⁴ Karel Čapek na pragmatismu oceňoval jeho „objektivní individualismus“: pojetí člověka jako svobodné bytosti, mající „dramatickou volnost rozhodnout se na svou vlastní pěst ve všem, co se týká jeho osobního poměru ke skutečným konfliktům“, pojetí zavazující člověka k osobnímu ručení za všechno, co myslí a dělá: „Vlající prapory jsou dobrou rekvizitou řečnickou, skutečná vítězství jsou obyčejně na místě činu daleko méně parádní.“ Toto „osobní ručení“ nezaručuje ovšem pravdivost nebo správnost toho, za co ručíme, je záležitostí mravní, etickou, je činem, jednáním. V době předválečné, válečné i poválečné oslovoval pragmatismus mladé lidi zejména tezí o tvárnosti skutečnosti. Pragmatismu rozuměli jako výzvě ke spolupráci na přetváření této tvárné skutečnosti, především společenské, lidské. V poválečném období jím byl takto ovlivněn i J. L. Fischer. Čapek ve své seminární práci o pragmatismu soudil, že představuje jen

---

¹⁴Srov. K. Čapek: *Pragmatismus*, Praha 21925, s. 76–83. — Abych osvětlil, proč Čapek v citátu několikrát opakuje slovo „nepochybně“ (že např. člověk nepochybně pracuje a odpočívá), uvedu pár vět z Čapkova medailonku věnovaného Descartovi: „„Přemýšlím, tedy jsem‘. Domyslete si k tomu filosofa v polštářích, jak hledá důkaz sebe sama. Žebrák na rohu ulice takového důkazu nepotřebuje. Cítí příliš důrazně své ‚mrznu‘, než aby musil ještě vysoudit, že také opravdu jest. Ale miluje-li nadto někoho, svou ženu nebo své dítě, ví stejně bezprostředně i něco více: že také jeho žena a jeho dítě bezsporně jest.“ Toto místo vypadá pro Čapka nebezpečně: jako by nevěděl, jaký význam a smysl mělo v Descartově filosofii jeho „cogito“. Ne, Čapek věděl, že Descartes s pomocí „cogito“ razil cestu modernímu racionalismu a tím i moderní vědě. Čapek pouze žádal, aby soudobá filosofie hleděla také na obyčejného člověka, žila i jeho problémy, aby v něm z mravního hlediska viděla svůj počátek i cíl. (Filosof na Bílé hoře, Národní listy 9. 11. 1919, in K. Č., *Od člověka k člověku* I, Spisy K. Č., sv. 14, Praha: Čes. spisovatel 1988.)

„jistou metodu uvažování“, nikoli filosofii samu, filosofii celou. Stejnou myšlenku formuloval i Fischer, když napsal, že pragmatismus nabízí jen metodu tam, kde je třeba usilovat o celý systém, a pragmatismus proto byl pro něho jen „filosofii přechodu“. J. L. Fischer se v mládí pokoušel o uměleckou tvorbu, pragmatismus měl však podíl na jeho rozhodnutí pro filosofii — vedoucí posléze k pokusu o vlastní filosofický systém, o skladebnou filosofii. Čapek dal před filosofii a estetikou přednost literární tvorbě, v seminární práci o pragmatismu se však ohlašuje její duch, Čapkův bytostný vztah ke světu a lidem. Člověk si hledá svou filosofii, a filosofie si nacházejí své lidi. Na počátku třicátých let J. L. Fischer napsal, že Čapek svůj pragmatismus vypěstoval ve shovívavý a laskavý poměr k životu (upomínající laskavou ironii Anatola France). Snad by se dalo říci, že Čapkovi byl „jeho“ pragmatismus jedním způsobem, jímž se přihlásil ke svému vztahu k životu a lidem, vztahu jistě shovívavému a laskavému, ale také odpovědnému, a proto v případě potřeby i kritickému a nesmiřitelnému.

Karel Čapek and Pragmatism

The author of this article concerns the question, to which extent or sense it is possible to consider Karel Čapek the adherent of pragmatist philosophy. It issues from Čapek's seminar thesis Pragmatism or the Philosophy of Practical Life and from some of his later articles, oriented to epistemology. The author argues that Čapek has refused the pragmatist theory of truth but he has appreciated in pragmatism its programmatic regard to the everyday experience of man, „objective individualism“, the conception of man as the free personality, having „dramatic freedom to decide on one's own in all, which concerns his personal attitude to the real conflicts“ and therefore obliged to the personal guarantee for everything that is thought and done by him. Therefore the author agrees with J. L. Fischer, who has written that Čapek cultivated his pragmatism to charitable and kind attitude to the life and man — in the case of necessity this attitude would be — of course — also critical and uncompromising.

Karel Čapek und der Pragmatismus

In diesem Beitrag stellt der Verfasser die Frage, wie weit, bzw. in welchem Sinn kann man Karel Čapek für einen Vertreter der Philosophie

des Pragmatismus halten. Er stützt sich dabei um die Čapeks Seminararbeit *Pragmatismus, oder die Philosophie des praktischen Lebens*, und um etliche späteren, noetisch gefärbten Aufsätze. Der Verfasser ist der Meinung, daß Karel Čapek die pragmatische Wahrheitstheorie ablehnte, würdigte aber auf dem Pragmatismus der programmatische Rücksicht auf die alltägliche menschliche Erfahrung, „den objektiven Individualismus“, die Auffassung des Menschen als freies Wesen, das über „dramatische Freiheit auf eigene Faust in Allem zu entscheiden, was seine persönliche Beziehung zu wirklichen Konflikten betrifft“ verfügt, und deshalb zur persönlichen Haftung für alles verpflichtet, was er denkt und tut. Auch das ist der Grund, warum der Verfasser mit J. L. Fischer übereinstimmt in seinem Urteil, daß Karel Čapek sein Pragmatismus in eine nachsichtige und freundliche Beziehung zum Leben und Menschen kultivierte: allerdings, auch in eine kritische und kompromislose Beziehung, sollte es notwendig werden.

Karel Čapek et le pragmatisme

L'Auteur analyse dans sa contribution la question dans quelle mesure ou dans quel sens est possible de considérer l'écrivain Karel Čapek comme partisan de la philosophie pragmatiste. Il s'appuie sur la thèse qu' a rédigée Čapek en tant qu'étudiant de l'Université sous le titre *Pragmatismus, čili Filosofie praktického života* (*Le pragmatisme ou la Philosophie de la vie pratique*) et sur plusieurs articles de Čapek, rédigés ultérieurement et ayant le caractère noétique. L'Auteur pense que Čapek a refusé la théorie pragmatiste de la vérité mais qu'il a apprécié par contre l'intérêt qu'a porté la philosophie pragmatiste à l'expérience quotidienne des hommes, qu'il a apprécié l'« individualisme objectif », ainsi que le concept de l'homme en tant que l'être libre possédant « la liberté dramatique de décider lui-même de tout ce que le concerne personnellement vis-à-vis de conflits réels », et responsable de sa pensée et de ses actes. L'Auteur se déclare en accord avec le jugement de J. L. Fischer disant de Čapek qu'il avait cultivé son pragmatisme dans une sorte d'attitude indulgente et généreuse envers la vie et envers l'homme mais que cette pouvait attitude devenir en cas de nécessité critique et intransigeante.